

Odpowiedzialność międzynarodowa Rosji za szkody spowodowane przymusowym przekazywaniem dzieci ukraińskich

Russia's international responsibility for damages caused by forced transfer of Ukrainian children

SZYMON RATUS*

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

 <https://orcid.org/0009-0005-3805-2177>

Streszczenie: Przedmiotem artykułu jest analiza odpowiedzialności międzynarodowej Federacji Rosyjskiej za szkody spowodowane przymusowym przekazywaniem dzieci ukraińskich z terytoriów okupowanych w toku trwającego konfliktu zbrojnego. Celem opracowania jest ustalenie, czy opisane działania mogą zostać zakwalifikowane jako naruszenie zobowiązań prawnomiędzynarodowych państwa, w tym jako akt ludobójstwa w rozumieniu art. 2 lit. e Konwencji w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa z 1948 r., oraz jakie konsekwencje prawne wiążą się z przypisaniem takich działań państwu. Zastosowaną metodą badawczą jest metoda dogmatycznoprawna, polegająca na analizie norm prawa międzynarodowego publicznego, w szczególności zasad odpowiedzialności państw, uzupełniona o analizę orzecznictwa międzynarodowego i dokumentów organizacji międzynarodowych. Wyniki przeprowadzonych badań wskazują, że przymusowe przekazywanie dzieci ukraińskich przez Federację Rosyjską stanowi poważne naruszenie prawa międzynarodowego, które może rodzić odpowiedzialność międzynarodową państwa, obejmującą obowiązek restytucji, kompensacji oraz satysfakcji. Uprawniony jest wniosek, że przy spełnieniu przesłanki szczególnego zamiaru działania te mogą potencjalnie zostać zakwalifikowane jako akt ludobójstwa, co pociąga za sobą szczególne konsekwencje prawne w świetle prawa międzynarodowego.

Słowa kluczowe: prawo międzynarodowe publiczne, odpowiedzialność państw, przymusowe przekazywanie dzieci, reparacje, Federacja Rosyjska, ludobójstwo

Abstract: The article analyses the international responsibility of the Russian Federation for damages caused by the forced transfer of Ukrainian children from occupied territories in the course of the ongoing armed conflict. The aim of the study is to determine whether these actions can qualify as a violation of a state's obligations under the international law, including as an act of genocide within the meaning of Article 2 (e) of the 1948 Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, and what legal consequences occur if such actions are attributed to a state. The research method is the doctrinal legal method, focusing on analysing the norms of public international law, in particular the principles of state responsibility, and complemented by analysing international case-law and documents of international organisations. The research results indicate that the forced transfer of Ukrainian children by the Russian Federation is a severe violation of international law, which may give rise to international responsibility of a state,

* Mgr, e-mail: szymon.ratus@kul.pl

including obligations of restitution, compensation and satisfaction. It is legitimate to conclude that if the condition of specific intent is met, these actions may potentially qualify as an act of genocide, with specific legal consequences under international law.

Keywords: public international law, responsibility of a state, forced transfer of children, reparations, Russian Federation, genocide

Wstęp

Konflikt zbrojny pomiędzy Federacją Rosyjską a Ukrainą, trwający od 2014 r. i eskalujący w wyniku pełnoskalowej inwazji w lutym 2022 r., wywołał bezprecedensowe skutki humanitarne, społeczne oraz prawne. Jednym z najbardziej niepokojących zjawisk w toku tego konfliktu są liczne przypadki przymusowego przekazywania ukraińskich dzieci z terytoriów okupowanych przez wojska rosyjskie. Według danych podawanych przez władze ukraińskie, organizacje międzynarodowe oraz niezależne źródła skala tych działań obejmuje tysiące dzieci¹, a procedury te często odbywają się z naruszeniem wszelkich standardów ochrony praw człowieka oraz międzynarodowego prawa humanitarnego.

Przymusowe przekazywania dzieci mają charakter systematyczny i zorganizowany, obejmując działania takie, jak przymusowa relokacja, zmiana obywatelstwa, przyspieszona adopcja przez rodziny rosyjskie oraz indoktrynacja kulturowa i językowa. Działania te noszą znamiona nie tylko naruszeń prawa konfliktów zbrojnych, lecz także poważnych zbrodni międzynarodowych, takich jak ludobójstwo. W odpowiedzi na te wydarzenia, Międzynarodowy Trybunał Karny w marcu 2023 r. wydał nakazy aresztowania wobec prezydenta Federacji Rosyjskiej Władimira Putina oraz rzeczniczki praw dziecka Marii Lwowej-Biełowej, zarzucając im bezprawne przekazywanie i przesiedlenia dzieci z okupowanych terytoriów Ukrainy².

W dotychczasowej debacie prawnej oraz politycznej duży nacisk kładziono na odpowiedzialność indywidualną sprawców, jednakże równie istotnym zagadnieniem pozostaje kwestia odpowiedzialności państwa jako podmiotu prawa międzynarodowego. Odpowiedzialność międzynarodowa państwa w prawie międzynarodowym oznacza obowiązek naprawienia szkody wyrządzonej w wyniku działania lub zaniechania naruszającego prawo międzynarodowe. Może ona obejmować restytucję (przywrócenie stanu poprzedniego), kompensację (wypłatę odszkodowania) oraz

¹ Dane uzyskane za pośrednictwem strony: <https://childrenofwar.gov.ua/en/> [dostęp: 25.04.2025 r.].

² Nakaz aresztowania Władimira Putina i Marii Aleksiejewnej Lwowej-Belowej z dnia 17 marca 2023 r. wydany przez Międzynarodowy Trybunał Karny, <https://www.icc-cpi.int/situations/ukraine> [dostęp: 25.04.2025 r.].

zadośćuczynienie niematerialne. Mechanizm ten ma na celu zarówno naprawienie wyrządzonych krzywd, jak i przywrócenie naruszonego ładu prawnego. Źródłem odpowiedzialności państw w prawie międzynarodowym są przede wszystkim normy prawa zwyczajowego oraz zasady ogólne prawa. Reguły te mają charakter niepisany i zostały wykształcone w praktyce państw oraz orzecznictwie międzynarodowym. Artykuły Komisji Prawa Międzynarodowego ONZ o odpowiedzialności państw za czyny międzynarodowo bezprawne z 2001 r. (Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts)³ nie stanowią samodzielnego źródła prawa, lecz w znacznej mierze odzwierciedlają i systematyzują istniejące normy zwyczajowe, pełniąc funkcję kodyfikacyjną i porządkującą. Wraz z komentarzami stanowią dziś najistotniejszy punkt odniesienia dla analiz dotyczących odpowiedzialności prawnomiędzynarodowej państw⁴.

Niniejszy artykuł ma na celu przeanalizowanie podstaw prawnych odpowiedzialności międzynarodowej Federacji Rosyjskiej za szkody wyrządzone przez przymusowe przekazywanie ukraińskich dzieci, stanowiące naruszenie prawa międzynarodowego prawa publicznego, w tym akt ludobójstwa w rozumieniu art. 2 lit. e Konwencji w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa z 1948 r.⁵ Opracowanie dotyczy wyłącznie odpowiedzialności państwa i obejmuje zarówno ocenę podstaw normatywnych tej odpowiedzialności, jak i możliwości dochodzenia roszczeń międzynarodowych w praktyce międzynarodowej, wraz z analizą najważniejszych wyzwań związanych z ich egzekwowaniem.

1. Skala i charakter uprowadzeń dzieci ukraińskich

Od rozpoczęcia pełnoskalowej inwazji na Ukrainę w lutym 2022 r. Federacja Rosyjska prowadziła masowe działania polegające na przymusowym przemieszczaniu ludności cywilnej z okupowanych terenów Ukrainy. W szczególności dotyczyło to

³ Artykuły Komisji Prawa Międzynarodowego ONZ o odpowiedzialności państw za czyny międzynarodowo bezprawne z 2001 r., UN Doc. A/56/10, https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/9_6_2001.pdf [dostęp: 25.04.2025 r.], dalej: Artykuły na temat odpowiedzialności państw za akty międzynarodowo bezprawne.

⁴ A. Czaplńska, *Odpowiedzialność w prawie międzynarodowym*, w: *Prawo międzynarodowe publiczne – zarys systemu*, red. E. Cała-Wacinkiewicz, W.Sz. Staszewski, Warszawa 2024, s. 400–401.

⁵ Konwencja w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa, uchwalona przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 9 grudnia 1948 r. (ratyfikowana zgodnie z ustawą z dnia 18 lipca 1950 r.), Dz. U. z 1952 r. Nr 2, poz. 9 (dalej: Konwencja w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa).

dzieci, które były oddzielane od rodzin, przewożone w głąb Rosji lub na okupowane tereny, a następnie poddawane procesom „reedukacji” oraz adopcji przez rosyjskie rodziny.

Ukraina utworzyła specjalną stronę internetową⁶, poprzez którą można zgłosić zaginięcie dziecka, uprowadzenie czy przemoc seksualną. Według oficjalnych danych (stan na styczeń 2026 r.), w wyniku agresji rosyjskiej śmierć poniosło 678 dzieci, rannych zostało 2334 dzieci, za zaginione uważa się 2220 dzieci. Udało się odnaleźć 49 868 dzieci, natomiast przymusowo przekazano lub przesiedlono 20 000. Władze ukraińskie zdołały sprowadzić z powrotem do Ukrainy 1967 dzieci. Udokumentowano również 20 przestępstw na tle seksualnym dokonanych na ukraińskich dzieciach⁷. Liczba dzieci odnalezionych odnosi się do ogólnej liczby dzieci uznanych za zaginione w wyniku działań wojennych, a nie wyłącznie do dzieci przymusowo przekazanych do Federacji Rosyjskiej. Należy zaznaczyć, że przedstawione dane mają charakter szacunkowy i dynamiczny. Podlegają one bieżącej aktualizacji, ale rzeczywista skala przymusowych przekazywań dzieci pozostaje trudna do precyzyjnego ustalenia.

Najliczniejszą grupą przymusowo przekazywanych dzieci są sieroty oraz wychowankowie domów dziecka i zakładów opiekuńczych⁸. Ich odnalezienie i sprowadzenie do Ukrainy po zakończeniu działań wojennych będzie szczególnie trudne ze względu na fakt, że Rosjanie nie prowadzą spisów wywożonych dzieci, ponadto zmieniane są ich dane osobowe, często zaraz po przyjeździe do Rosji⁹. Proces przymusowego przekazywania nie dotyczy wyłącznie sierot. Na terytorium okupowanym przez wojska rosyjskie działają posterunki filtracyjne, na których dochodzi do rozdzielania rodzin¹⁰. Dzieci są odbierane przede wszystkim rodzinom, które nie chcą współpracować z władzami rosyjskimi. Po przyjeździe do Rosji dzieciom są konfiskowane telefony komórkowe, co rodzi praktyczne problemy z informowaniem swoich rodzin o docelowym miejscu pobytu¹¹. Po przybyciu do Rosji ukraińskie dzieci są poddawane procesom reedukacji i przymusowej rusyfikacji, często przy użyciu metod opartych na przemocy. Istotnym elementem tego procesu jest funkcjonowanie co najmniej 43 obozów „reedukacyjnych” na terytorium Rosji oraz okupowanych terenach Ukrainy, do których trafiają dzieci przymusowo przekazane

⁶ Strona internetowa dostępna pod adresem: <https://childrenofwar.gov.ua/en/> [dostęp: 19.01.2026 r.].

⁷ Dane pochodzą z powyższej strony internetowej.

⁸ K. Jagusiak, *Deportacje oraz przesiedlenia dzieci podczas wojny rosyjsko-ukraińskiej*, *Problemy Techniki Uzbrojenia* 2025, nr 5, s. 174.

⁹ Tamże.

¹⁰ Tamże, s. 175.

¹¹ Tamże.

z terenów działań wojennych¹². W rosyjskich mediach działania te przedstawiane są jako akcje ratunkowe, mające na celu zapewnienie dzieciom opieki i bezpieczeństwa poprzez powierzenie ich rosyjskim rodzinom. Utworzono nawet specjalną infolinię mającą ułatwiać kontakt między dziećmi a ich nowymi opiekunami. Jednak relacje dzieci, którym udało się wrócić na Ukrainę, ujawniają zupełnie inny obraz: zakaz używania języka ukraińskiego, przymuszanie do śpiewania hymnu Federacji Rosyjskiej, a w przypadku starszych dzieci – kierowanie ich do struktur paramilitarnych, gdzie są przygotowywane do działań przeciwko własnemu narodowi¹³.

2. Podstawa prawna odpowiedzialności Rosji za przymusowe przekazywanie dzieci

Przymusowe przekazywanie dzieci ukraińskich z terenów okupowanych przez Federację Rosyjską stanowi wielopłaszczyznowe i poważne naruszenie prawa międzynarodowego, obejmujące zarówno międzynarodowe prawo humanitarne, jak i prawa człowieka. Ocena prawnomiędzynarodowa tych działań wymaga analizy przede wszystkim traktatów międzynarodowych.

W pierwszej kolejności należy wskazać na fundamentalne zasady ochrony ludności cywilnej zawarte w Konwencji genewskiej o ochronie osób cywilnych w czasie wojny z 1949 r.¹⁴ Według art. 49 Konwencji wzbronione są przymusowe przesiedlenia masowe i indywidualne, jak również przekazywanie osób podlegających ochronie z terytorium okupowanego na terytorium państwa okupacyjnego lub na terytorium innego państwa okupowanego lub nieokupowanego¹⁵. Zakaz ten ma charakter bezwzględny i obejmuje nie tylko przymusowe, lecz także „dobrowolne” przemieszczenia, jeśli nie są one zgodne z wolą samych osób lub ich przedstawicieli prawnych. Przekazywanie dzieci, które z natury nie mogą wyrazić świadomej zgody, narusza tę zasadę w sposób szczególnie rażąco.

Niezależnie od przepisów prawa konfliktów zbrojnych, zastosowanie znajdują także normy praw człowieka, w szczególności Konwencja o prawach dziecka

¹² A. Frantsuz, N. Stepanenko, D. Shevchenko, *Abduction of Ukrainian Children During Full-Scale Invasion*, *The Journal of International Legal Communication* 2023, nr 9, s. 20.

¹³ K. Jagusiak, *Deportacje oraz przesiedlenia...*, s. 175.

¹⁴ Konwencje o ochronie ofiar wojny, podpisane w Genewie dnia 12 sierpnia 1949 r., Dz. U. z 1956 r. Nr 38, poz. 171 (dalej: Konwencja genewska).

¹⁵ M. Gąska, A. Ciupiński, *Międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych. Wybrane problemy*, Warszawa 2001, s. 60.

z 1989 r.¹⁶, która nakłada na państwa obowiązek zapewnienia każdemu dziecku prawa do tożsamości, obywatelstwa, imienia oraz wychowania w środowisku rodzinnym¹⁷. Przepis artykułu 8 Konwencji zobowiązuje państwa do szanowania prawa dziecka do zachowania swojej tożsamości, a w przypadku bezprawnego jej pozbawienia – do zapewnienia jej szybkiego przywrócenia. Przymusowa zmiana obywatelstwa, imienia czy przynależności rodzinnej dzieci ukraińskich przez władze rosyjskie stanowi oczywiste pogwałcenie tych zobowiązań.

Przepisy Konwencji w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa z 1948 r. uznają za akt ludobójstwa przymusowe przekazywanie dzieci jednej grupy narodowej, etnicznej, rasowej lub religijnej do innej grupy, w zamiarze częściowego lub całkowitego jej zniszczenia¹⁸. Ponadto działanie to podlega karze¹⁹. Przymusowe przekazywanie dzieci członków grupy do innej grupy oznacza zarówno przymus fizyczny, jak i psychiczny²⁰. Zważywszy na dokumentowane przypadki narzucania dzieciom rosyjskiej tożsamości narodowej i kulturowej, działania Rosji mogą potencjalnie zostać zakwalifikowane jako przejaw ludobójstwa narodu ukraińskiego.

3. Klasyfikacja prawna przymusowego przekazywania dzieci: ludobójstwo

Interpretację powyższych norm stosują w swoich stanowiskach liczne organizacje międzynarodowe. Niezależna Międzynarodowa Komisja Śledcza ONZ ds. Ukrainy w swoim raporcie²¹ z marca 2023 r. stwierdziła, że masowe, przymusowe przekazywanie dzieci ukraińskich przez Rosję narusza międzynarodowe prawo humanitarne oraz stanowi poważne naruszenie praw dziecka. Podkreślono przy tym, że działania te mają charakter systematyczny i są częścią szerszej polityki prowadzonej przez władze rosyjskie na okupowanych terytoriach.

---

¹⁶ Konwencja o prawach dziecka, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r., Dz. U. z 1991 r. Nr 120, poz. 526 (dalej: Konwencja o prawach dziecka).

¹⁷ Art. 7 Konwencji o prawach dziecka.

¹⁸ Art. 2 lit. e Konwencji w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa.

¹⁹ Art. 3 lit. a Konwencji w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa.

²⁰ M. Królikowski, P. Wiliński, J. Izydorczyk, *Podstawy prawa karnego międzynarodowego*, Warszawa 2008, s. 120.

²¹ Rada Praw Człowieka Organizacji Narodów Zjednoczonych, Raport Niezależnej Międzynarodowej Komisji Śledczej ds. Ukrainy z dnia 15 marca 2023 r., A/HRC/52/62, https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/hrbodies/hrcouncil/coiukraine/A_HRC_52_62_AUV_EN.pdf [dostęp: 27.04.2025 r.], dalej: Raport Komisji Śledczej ONZ ds. Ukrainy.

Human Rights Watch w swoim raporcie z marca 2023 r.²² scharakteryzowała przymusowe przekazywanie ukraińskich dzieci jako działania o cechach państwowej polityki przesiedleńczej, przy czym wskazywano na zorganizowane procedury zmiany obywatelstwa, tożsamości oraz umieszczania dzieci w rodzinach adopcyjnych w Rosji.

Jednym z najpoważniejszych aspektów odpowiedzialności jest możliwość zakwalifikowania przymusowego przekazywania dzieci ukraińskich jako akt ludobójstwa. Rafał Lemkin określił ludobójstwo jako skoordynowany plan różnych działań mających na celu zniszczenie narodu lub grupy etnicznej²³. Konwencja w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa nazywa ludobójstwem akt, dokonany w zamiarze zniszczenia w całości lub części grup narodowych, rasowych lub religijnych, który dotyczy zabójstwa członków grupy, spowodowania poważnego uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia psychicznego członków grupy, rozmyślnego stworzenia dla członków grupy warunków życia obliczonych na spowodowanie ich całkowitego lub częściowego zniszczenia fizycznego, stosowania środków, które mają na celu wstrzymanie urodzin w obrębie grupy oraz przymusowego przekazywania dzieci członków grupy do innej grupy²⁴. Stwierdzenie „grupy do innej grupy” implikuje, że termin ten obejmuje zarówno większość, jak i mniejszość²⁵. Określenie „grupa” ma charakter elastyczny, co umożliwi zastosowanie zapisów Konwencji w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa do bytów, które mogą nie kwalifikować się jako „mniejszości”, lub w odniesieniu do których bardziej odpowiednie mogą być takie określenia jak „ludy”²⁶. Warto zauważyć, że choć art. 2 lit. e Konwencji w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa nie określa wieku dzieci, to w praktyce czyn ten znajduje zastosowanie przede wszystkim w odniesieniu do dzieci młodszych, które nie mają jeszcze w pełni ukształtowanej tożsamości kulturowej. Choć formalnie dzieckiem jest każda osoba poniżej 18. roku życia, to w przypadku dzieci starszych ryzyko utraty tej tożsamości w wyniku przeniesienia do innej grupy jest istotnie ograniczone²⁷.

W przypadku przymusowego przekazywania ukraińskich dzieci istnieją przesłanki pozwalające rozważać istnienie zamiaru częściowego zniszczenia ukraińskiej tożsamości narodowej poprzez ich rusefikację. Działania obejmujące zmiany

²² Raport Human Rights Watch z dnia 13 marca 2023 r., <https://www.hrw.org/report/2023/03/13/we-must-provide-family-not-rebuild-orphanages/consequences-russias-invasion> [dostęp: 27.04.2025 r.].

²³ D. Drózd, *Zbrodnia ludobójstwa w międzynarodowym prawie karnym*, Warszawa 2010, s. 27.

²⁴ Art. 2 Konwencji w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa.

²⁵ W. Schabas, *Genocide in International Law: The Crimes of Crimes*, Cambridge 2003, s. 108.

²⁶ Tamże.

²⁷ Tamże, s. 176.

obywatelstwa, zmiany tożsamości osobowej, wychowywanie w rodzinach rosyjskich i indoktrynację zmierzającą wprost do wykorzenienia dzieci z ich pierwotnej przynależności narodowej. Analogicznie, w wyroku²⁸ Międzynarodowego Trybunału Karnego dla Rwandy, *Prosecutor v. Jean-Paul Akayesu*, uznano, że przymusowe działania wobec dzieci mogą być elementem ludobójstwa, jeśli są dokonywane z zamiarem zniszczenia całości lub części grupy narodowej, etnicznej, rasowej lub religijnej²⁹. W kontekście konfliktu rosyjsko-ukraińskiego takie rozumienie znajduje potwierdzenie we wspomnianym wcześniej raporcie Komisji Śledczej ONZ ds. Ukrainy z marca 2023 r., która stwierdziła, że działania te mogą stanowić przesłankę dla oskarżeń o ludobójstwo.

Z punktu widzenia odpowiedzialności państwa kluczowe znaczenie mają postanowienia art. 1 oraz art. 9 Konwencji w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa, które przewidują odpowiedzialność państw–stron za popełnienie lub niezapobieżenie ludobójstwu. Zgodnie z art. 1 państwa zobowiązują się do zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa, niezależnie od tego, czy została ona popełniona w czasie wojny, czy pokoju. Zgodnie z wyrokiem³⁰ Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości w sprawie *Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro*, odpowiedzialność ponosi jednak państwo, jeżeli w sposób oczywisty nie podjęło wszystkich środków w celu zapobieżenia ludobójstwu, które leżały w jego mocy i które mogłyby przyczynić się do zapobieżenia ludobójstwu. Art. 9 Konwencji w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa stanowi, że spory dotyczące odpowiedzialności państwa za ludobójstwo podlegają jurysdykcji Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości. Oznacza to, że Federacja Rosyjska może ponosić odpowiedzialność nie tylko za sam akt przymusowego przekazywania dzieci, ale również za niewykonanie obowiązku zapobiegania takim działaniami.

Co więcej, w przypadku poważnych naruszeń zobowiązań wynikających z norm o charakterze *ius cogens*, takich jak zakaz ludobójstwa³¹, powstają szczególne skut-

²⁸ Wyrok Międzynarodowego Trybunału Karnego dla Rwandy z dnia 1 czerwca 2001 r., ICTR-96-4-T, <https://www.un.org/en/preventgenocide/rwanda/pdf/AKAYESU%20-%20APPEAL%20JUDGEMENT.pdf> [dostęp: 27.04.2025 r.].

²⁹ M. Królikowski, P. Wiliński, J. Izydorczyk, M. Znojek, *Prawo karne międzynarodowe. Wybór źródeł*, Warszawa 2010, s. 539.

³⁰ Wyrok Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości z dnia 26 lutego 2007 r., w sprawie dotyczącej stosowania Konwencji o zapobieganiu i karaniu zbrodni ludobójstwa, <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/91/091-20070226-JUD-01-00-EN.pdf> [dostęp: 13.11.2025 r.].

³¹ I. Kozak-Balaniuk, *Zbrodnia przeciwko ludzkości jako jedna z najpoważniejszych zbrodni prawa międzynarodowego*, w: *Projekt „Analiza prawna działań Rosji w Ukrainie od 2014 r. pod kątem zbrodni agresji, zbrodni wojennych i ludobójstwa oraz rozwiązań prawnych państw sąsiadujących z Ukrainą w zakresie statusu obywateli Ukrainy”*, https://4c9c8a3f-e6c8-4bb6-876c-efd717bbbfb7.usrfiles.com/ugd/1bc7f3_69cab741a61e4e23aace9501736f2b9a.pdf [dostęp: 15.06.2025 r.].

ki *erga omnes*³² w rozumieniu art. 40–41 Artykułów na temat odpowiedzialności państw za akty międzynarodowo bezprawne, polegające na obowiązku współdziałania państw oraz nieuznawania sytuacji powstałej w wyniku naruszenia.

4. Odpowiedzialność międzynarodowa Federacji Rosyjskiej – przesłanki, formy i zakres reparacji

System odpowiedzialności międzynarodowej ma charakter wtórny, co oznacza, że znajduje zastosowanie w razie naruszenia materialnych norm prawa międzynarodowego i określa skutki takiego naruszenia³³. Państwo, które dopuściło się czynu niedozwolonego, ponosi odpowiedzialność międzynarodową. W celu powstania odpowiedzialności międzynarodowej niezbędne jest spełnienie kumulatywnie dwóch przesłanek. Po pierwsze, naruszenie zobowiązania międzynarodowego (bezprawność postępowania rodzącego odpowiedzialność), a po drugie możliwość przypisania tego naruszenia określonemu państwu³⁴. Pierwsza przesłanka ma charakter obiektywny. Chodzi tu o naruszenie zobowiązania przez państwo wynikające z prawa międzynarodowego³⁵, przy czym nie jest istotne źródło tego zobowiązania³⁶. W związku z tym odpowiedzialność można ponosić z tytułu naruszenia umowy międzynarodowej, prawa zwyczajowego, zobowiązania jednostronnego lub też ogólnej zasady prawa. Drugą przesłanką, która jest niezbędna dla powstania odpowiedzialności międzynarodowej, jest możliwość przypisania określonego działania danemu podmiotowi prawa międzynarodowego, a w szczególności państwom³⁷. Państwo ponosi odpowiedzialność za postępowanie swoich organów, niezależnie od ich charakteru, miejsca i roli w strukturze państwa³⁸.

W odniesieniu do działań Federacji Rosyjskiej wobec dzieci ukraińskich obie przesłanki należy uznać za spełnione. Przymusowe przekazywanie dzieci narusza zobowiązania wynikające m.in. z Konwencji genewskiej oraz Konwencji o prawach dziecka, a przede wszystkim z Konwencji w sprawie zapobiegania i karania zbrodni

³² A. Kozłowski, *Źródła prawa międzynarodowego publicznego*, w: *Prawo międzynarodowe publiczne – zarys systemu*, s. 95.

³³ W. Czaplński, A. Wyrozumska, *Prawo międzynarodowe publiczne – zagadnienia systemowe*, Warszawa 2004, s. 588.

³⁴ W. Góralczyk, *Prawo międzynarodowe publiczne w zarysie*, Warszawa 1999, s. 175.

³⁵ A. Klafkowski, *Prawo międzynarodowe publiczne*, Warszawa 1979, s. 171.

³⁶ W. Czaplński, A. Wyrozumska, *Prawo międzynarodowe publiczne...*, s. 589.

³⁷ Tamże, s. 590.

³⁸ L. Antonowicz, *Podręcznik prawa międzynarodowego*, Warszawa 1994, s. 18.

ludobójstwa. Działania te są podejmowane przez rosyjskie wojsko, administrację okupacyjną oraz struktury podporządkowane władzom centralnym. Art. 4 Artykułów na temat odpowiedzialności państw za akty międzynarodowo bezprawne potwierdza zasadę przypisania państwu zachowania każdego jego organu, niezależnie od pełnionych przez niego funkcji, pozycji w strukturze organizacyjnej oraz centralnego lub lokalnego charakteru³⁹. Z kolei art. 5 Artykułów na temat odpowiedzialności państw za akty międzynarodowo bezprawne wyraża zasadę przypisania państwu zachowania innych niż organy osób/institucji wykonujących z upoważnienia państwa elementy władzy publicznej⁴⁰. W świetle powyższego, działania te należy uznać za akty państwowe, a więc przypisywalne Federacji Rosyjskiej.

W kontekście niniejszego artykułu warto zwrócić uwagę na art. 40 ust. 1 Artykułów na temat odpowiedzialności państw za akty międzynarodowo bezprawne, w którym jest mowa o poważnych naruszeniach zobowiązań wynikających z bezwzględnie obowiązujących norm prawa międzynarodowego. Należy mieć na uwadze, że nie każde naruszenie normy bezwzględnie obowiązującej pociąga za sobą konsekwencje idące dalej niż w przypadku zwykłych deliktów międzynarodowych⁴¹. Jak wskazują W. Czapliński i A. Wyrozumska, naruszenie musi być poważne, tj. dokonane w zorganizowany i przemyślany sposób, zamierzone i ciężkie, a sam czyn ludobójstwa jest z samej swojej istoty naruszeniem poważnym. Następstwem takiego poważnego naruszenia jest obowiązek współdziałania państw w celu doprowadzenia do ustania naruszenia oraz obowiązek nieuznawania naruszeń⁴².

Należy podkreślić, że powstanie odpowiedzialności państwa za czyn międzynarodowo bezprawny nie jest uzależnione od naruszenia normy o charakterze *ius cogens*, lecz od samego faktu naruszenia zobowiązania międzynarodowego przypisywalnego państwu. Naruszenie norm bezwzględnie obowiązujących ma jednak znaczenie dla kwalifikacji danego czynu jako poważnego naruszenia w rozumieniu art. 40 ust. 1 Artykułów na temat odpowiedzialności państw za akty międzynarodowo bezprawne, co wiąże się z dodatkowymi konsekwencjami prawnymi, w szczególności *erga omnes*.

Skutkiem prawnego przypisania czynu międzynarodowo bezprawnego jest powstanie obowiązku pełnego naprawienia szkody⁴³. Jak stwierdził Stały Trybunał Sprawiedliwości Międzynarodowej w wyroku z dnia 13 września 1928 r. w sprawie

³⁹ A. Czaplińska, *Odpowiedzialność...*, s. 404–405.

⁴⁰ Tamże, s. 405.

⁴¹ W. Czapliński, A. Wyrozumska, *Prawo międzynarodowe publiczne...*, s. 600.

⁴² Tamże.

⁴³ Art. 31 ust. 1 Artykułów na temat odpowiedzialności państw za akty międzynarodowo bezprawne.

fabryki chorzowskiej⁴⁴, „jest zasadą prawa międzynarodowego, że naruszenie zobowiązania pociąga za sobą obowiązek naprawienia w wystarczającej formie”⁴⁵. Zasada ta zachowuje aktualność w całym systemie prawa międzynarodowego i stanowi fundament koncepcji odpowiedzialności międzynarodowej.

Zgodnie z Artykułami na temat odpowiedzialności państw za akty międzynarodowo bezprawne, reparacja może przybrać trzy podstawowe formy: restytucję, kompensację oraz satysfakcję. Restytucja, tak jak to zostało wcześniej wskazane, stanowi przywrócenie stanu sprzed naruszenia. Na uwagę zasługuje fakt, że ma ona pierwszeństwo przed innymi formami⁴⁶. W praktyce polega ona na opuszczeniu terytorium zajętego w sposób niezgodny z prawem międzynarodowym, oddaniu zagrabionych dóbr, uwolnieniu przetrzymywanych ludzi, zwrocie własności, dzieł sztuki oraz dokumentów, a także na uchyleniu niezgodnego z prawem międzynarodowym aktu legislacyjnego⁴⁷. W kontekście przymusowego przekazywania ukraińskich dzieci restytucja oznaczałaby przede wszystkim powrót dzieci do Ukrainy, do ich rodzin, przywrócenie ich tożsamości osobistej i obywatelstwa. Wymaga to nie tylko faktycznego odzyskania dzieci, lecz także zapewnienia im możliwości odbudowy własnej tożsamości kulturowej i narodowej, co stanowiłoby pewne odtworzenie stanu sprzed naruszenia.

Jeżeli pełna restytucja nie jest możliwa, prawo międzynarodowe przewiduje reparację, czyli wynagrodzenie szkody, które następuje zazwyczaj w formie odszkodowania pieniężnego⁴⁸. Obejmuje ona rzeczywiste straty poniesione przez poszkodowane państwo, a w niektórych przypadkach utracone możliwe korzyści⁴⁹. Państwo, które jest odpowiedzialne za naruszenie, ma obowiązek wypłaty odszkodowania za szkodę wywołaną naruszeniem w takim zakresie, w jakim nie została ona skompensowana przez restytucję⁵⁰. W odniesieniu do przymusowego przekazywania dzieci ukraińskich kompensacja obejmowałaby m.in. koszty poszukiwań, repatriacji, opieki psychologicznej, edukacji i rehabilitacji ofiar, a także odszkodowania dla

⁴⁴ Wyrok Stałego Trybunału Sprawiedliwości Międzynarodowej z dnia 13 września 1928 r. w sprawie fabryki chorzowskiej (Niemcy przeciwko Polsce), PCIJ 1928, Series A, nr 17, https://icsid.worldbank.org/sites/default/files/parties_publications/C8394/Claimants%27%20documents/CL%20-%20Exhibits/CL-0322.pdf [dostęp: 4.11.2025 r.].

⁴⁵ L. Ehrlich, *Prawo międzynarodowe*, Warszawa 1958, s. 647.

⁴⁶ A. Zbaraszewska, *Dylematy międzynarodowej odpowiedzialności państw*, *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny* 2007, t. 69, nr 1, s. 60.

⁴⁷ Tamże.

⁴⁸ W. Góralczyk, *Prawo międzynarodowe publiczne...*, s. 179.

⁴⁹ J. Barcik, T. Srogosz, *Prawo międzynarodowe publiczne*, Warszawa 2019, s. 569.

⁵⁰ *Leksykon ochrony praw człowieka. 100 podstawowych pojęć*, red. M. Balcerzak, S. Sykuna, Warszawa 2010, s. 289.

rodzin, które utraciły dzieci na skutek działań rosyjskich. Należy jednak zaznaczyć, że wskazane koszty stanowią element szkody państwa poszkodowanego w rozumieniu prawa międzynarodowego, a nie odrębne roszczenia jednostek wobec państwa odpowiedzialnego.

Warto zauważyć, że Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości w wyroku z dnia 9 lutego 2022 r.⁵¹ zasądził na rzecz Demokratycznej Republiki Konga odszkodowanie wynikające z okupacji terytorium, naruszenia międzynarodowego prawa człowieka i międzynarodowego prawa humanitarnego, podkreślając, że obowiązek odszkodowania obejmuje zarówno szkody materialne, jak i moralne. Pojęcie szkody moralnej w tym kontekście odnosi się do szkody niematerialnej państwa jako podmiotu prawa międzynarodowego, polegającej na naruszeniu jego praw, a nie krzywdy indywidualnej jednostek. W tym sensie analogiczny obowiązek spoczywałby na Rosji.

Trzecią formą realizacji odpowiedzialności w prawie międzynarodowym jest satysfakcja, która jest zadośćuczynieniem za szkody niematerialne. Polega ona na wyrażeniu ubolewania, oficjalnych przeprosinach państwa poszkodowanego, zobowiązania się do ukarania winnych naruszenia i niepowtarzania w przyszłości zachowań naruszających prawo⁵². Satysfakcja ma spełniać dwa kryteria. Po pierwsze, ma być proporcjonalna do dokonanego naruszenia, a po drugie, żądanie satysfakcji nie powinno być upokarzające dla odpowiedzialnego państwa⁵³. W przypadku przymusowego przekazywania dzieci ukraińskich satysfakcją mogłoby być m.in. oficjalne przyznanie przez władze rosyjskie bezprawności działań, zapewnienia gwarancji niepowtórzenia podobnych naruszeń w przyszłości oraz współpraca w ściganiu osób odpowiedzialnych. Na uwagę zasługuje fakt, iż w zależności od rodzaju oraz rozmiaru spowodowanej szkody formy te występować mogą łącznie⁵⁴. W przypadku Federacji Rosyjskiej naprawienie szkody mogłoby obejmować zarówno oddanie dzieci, jak i kompensację finansową dla rodzin oraz formy satysfakcji o charakterze symbolicznym.

Odpowiedzialność międzynarodowa Rosji ma więc charakter złożony i wielo-
poziomowy. Obejmuje zarówno obowiązek przywrócenia stanu sprzed naruszenia, jak i kompensację oraz satysfakcję. Zgodnie z obowiązkiem pełnego naprawienia szkody państwo odpowiedzialne nie może ograniczyć się do uznania winy. Jest ono zobowiązane do rzeczywistego naprawienia wszystkich szkód, które wynikają z czynu

---

⁵¹ Wyrok Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości z dnia 9 lutego 2022 r., *Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v. Uganda) Reparations*, <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/116/116-20220209-jud-01-00-en.pdf> [dostęp: 5.11.2025 r.].

⁵² J. Barcik, T. Srogosz, *Prawo międzynarodowe...*, s. 569.

⁵³ Tamże, s. 570.

⁵⁴ A. Zbaraszewska, *Dylematy...*, s. 58.

bezprawnego. Należy przy tym podkreślić, że odpowiedzialność międzynarodowa Rosji za przymusowe przekazywanie ukraińskich dzieci obejmuje zarówno działania ukierunkowane na usunięcie skutków naruszenia wobec jednostek, jak i wymiar zbiorowy, odnoszący się do całego społeczeństwa ukraińskiego, przy czym odpowiedzialność ta realizowana jest wyłącznie na płaszczyźnie państwowej.

4. Problemy egzekwowania odpowiedzialności międzynarodowej Rosji

Mimo istniejących trudności politycznych i prawnych odpowiedzialność międzynarodowa Rosji za przymusowe przekazywanie ukraińskich dzieci pozostaje ważnym elementem procesu dochodzenia sprawiedliwości. Obejmuje ona odpowiedzialność państwa jako podmiotu prawa międzynarodowego, a jej realizacja jest kluczowa dla przywrócenia praw dzieci i dla odbudowy ładu międzynarodowego naruszonego przez akt agresji i masowych naruszeń praw człowieka.

Analogicznym przykładem historycznym, który dostarcza cennych doświadczeń dla współczesnych rozważań, jest polityka III Rzeszy wobec dzieci z okupowanych terytoriów Polski w czasie II wojny światowej. Niemcy realizowali wówczas program systematycznego przymusowego przekazywania dzieci uznanych za „wartościowe rasowo”⁵⁵, którego celem była ich przymusowa germanizacja⁵⁶. Porwane dzieci były odbierane rodzicom, pozbawiane tożsamości, zmieniano im imiona i nazwiska, a następnie umieszczano w niemieckich rodzinach adopcyjnych lub w domach dziecka⁵⁷. W ten sposób okupant wywoził dzieci w głąb III Rzeszy w celu wychowania ich na Niemców⁵⁸. Szacunki dotyczące liczby polskich dzieci poddanych przymusowej germanizacji są różne. Według danych liczba dzieci wywiezionych w ten sposób do III Rzeszy może sięgać nawet 200 000⁵⁹, z czego po wojnie wróciło ok. 30 000⁶⁰. Takie działania spełniałyby kryteria zbrodni ludobójstwa wyrażone w artykule 2 lit. e

⁵⁵ Trials of War Criminals Before the Nuernberg Military Tribunals Under Control Council Law No. 10, t. 5. The RuSHA Case, 1950, s. 102, https://www.uni-marburg.de/de/icwc/dokumentation/icwc-datenbank/dokumente/nmt/nt_war-criminals_vol-v.pdf [dostęp: 27.04.2025 r.].

⁵⁶ J. Nowakowska-Małusecka, *Sytuacja dziecka w konflikcie zbrojnym. Studium prawnomiędzynarodowe*, Bydgoszcz–Katowice 2012, s. 168.

⁵⁷ *Rabunek dzieci*, w: *Encyklopedia PWN*, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/3895706> [dostęp: 27.04.2025 r.].

⁵⁸ M. Królikowski, P. Wiliński, J. Izydorczyk, M. Znojek, *Prawo karne międzynarodowe...*, s. 127.

⁵⁹ W. Theiss, *Sieroctwo wojenne polskich dzieci (1939–1945). Zarys problematyki*, *Przegląd Pedagogiczny* 2012, nr 1, s. 80.

⁶⁰ Tamże.

Konwencji w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa⁶¹. Ściganie zbrodni wojennych nazistów ujawniło masowy plan uprowadzania niemowląt i dzieci o odpowiednich cechach rasowych i przymusowego ich wynarodowienia⁶².

W Porozumieniu międzynarodowym w przedmiocie ścigania i karania głównych przestępców wojennych Osi Europejskiej, podpisanym w Londynie dnia 8 sierpnia 1945 r.⁶³, które ukonstytuowało Procesy norymberskie, wskazano, że przymusowe przekazywanie ludności cywilnej, co za tym idzie również dzieci, jest kwalifikowane jako zbrodnia przeciwko ludzkości⁶⁴. Należy przy tym pamiętać, że Konwencja w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa jest również odpowiedzią na okrucieństwa II wojny światowej⁶⁵. Mimo że w tym przypadku przymusowe przekazywanie ludności cywilnej zostało zakwalifikowane jako zbrodnia przeciwko ludzkości, to pokazuje ono, że taki czyn jest karalny. Odpowiedzialność ponosiły nie tylko osoby bezpośrednio zaangażowane, lecz także najwyższe władze państwowe III Rzeszy. Choć nie wszyscy sprawcy stanęli przed sądem, praktyka powojenna przyczyniła się do rozwoju koncepcji reparacji za masowe naruszenia praw człowieka. Doświadczenia te wzmacniają dzisiejsze podstawy prawne, które stoją za żądaniem odpowiedzialności międzynarodowej wobec Federacji Rosyjskiej za przymusowe przekazywanie dzieci ukraińskich.

Analogicznie do tamtego precedensu, przymusowe przekazywanie i rusyfikacja ukraińskich dzieci przez Federację Rosyjską w toku trwającego konfliktu w Ukrainie mogą być traktowane jako działania o podobnym charakterze prawnym i moralnym. Zarówno wtedy, jak i dziś, międzynarodowe prawo humanitarne oraz podstawowe zasady ochrony praw człowieka nakładają obowiązek przywrócenia naruszonego stanu, zapewnienia restytucji oraz wypłaty odszkodowania za wyrządzone krzywdy.

Odwołanie się do doświadczeń historycznych wzmacnia argumentację na rzecz uznania odpowiedzialności odszkodowawczej Rosji oraz potwierdza, że przymusowe przekazywanie dzieci w czasie konfliktu zbrojnego nie może pozostawać bez reakcji społeczności międzynarodowej.

⁶¹ L. Muelrath, „Never Again” Yet Another Genocide: Russia’s Unlawful Forced Transfer and Adoption of Ukrainian Children, *Wisconsin International Law Journal* 2024, t. 41, nr 2, s. 238.

⁶² Tamże.

⁶³ Porozumienie międzynarodowe w przedmiocie ścigania i karania głównych przestępców wojennych Osi Europejskiej, podpisane w Londynie dnia 8 sierpnia 1945 r., Dz. U. z 1947 r. Nr 63, poz. 367 (dalej: Porozumienie międzynarodowe w przedmiocie ścigania i karania głównych przestępców wojennych Osi Europejskiej).

⁶⁴ Artykuł 6 lit. c Porozumienia międzynarodowego w przedmiocie ścigania i karania głównych przestępców wojennych Osi Europejskiej.

⁶⁵ W. Czaplński, A. Wyrzumska, *Prawo międzynarodowe publiczne...*, s. 432.

5. Perspektywy realizacji odpowiedzialności międzynarodowej

Mimo istnienia solidnych podstaw prawnych do przypisania Federacji Rosyjskiej odpowiedzialności międzynarodowej za szkody spowodowane przymusowym przekazywaniem ukraińskich dzieci, realizacja tej odpowiedzialności napotyka na poważne trudności. Mają one zarówno naturę prawną, jak i polityczną, a ich przewyciężenie wymagałoby skoordynowanej i długoterminowej reakcji społeczności międzynarodowej.

Pierwszym zasadniczym problemem jest kwestia immunitetu państwowego. Zgodnie z zasadą powszechnie uznawaną w prawie międzynarodowym, państwa korzystają z immunitetu jurysdykcyjnego przed sądami innych państw w zakresie działań władczych ze skutkami materialno-prawnymi w postaci niemożności uzyskania orzeczenia sądowego co do materialno-prawnego roszczenia odszkodowawczego⁶⁶. Oznacza to, że dochodzenie roszczeń odszkodowawczych wobec Federacji Rosyjskiej przed sądami krajowymi napotyka na barierę proceduralną w postaci braku możliwości pozywania obcego państwa bez jego zgody. W wyroku z lutego 2012 r.⁶⁷, dotyczącym sporu pomiędzy Niemcami a Włochami, Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości potwierdził, że państwowy immunitet jurysdykcyjny, jako element międzynarodowego prawa zwyczajowego stanowiącego część prawa międzynarodowego, musi być respektowany także w przypadkach dotyczących czynów popełnionych przez siły zbrojne państwa w trakcie działań wojennych na terytorium innego państwa. Naruszenie tej zasady stanowiłoby odstępstwo od fundamentalnej zasady suwerennej równości państw⁶⁸.

Kolejną przeszkodą jest odmowa Rosji uznawania jurysdykcji międzynarodowych trybunałów i sądów. Federacja Rosyjska konsekwentnie ignoruje postępowania prowadzone przed Międzynarodowym Trybunałem Sprawiedliwości dotyczące wojny w Ukrainie⁶⁹, mimo że jako państwo członkowskie ONZ formalnie podlega jego jurysdykcji.

---

⁶⁶ P. Łaski, *Uwagi dotyczące cywilnoprawnego immunitetu państwa przed sądem państwa forum w związku z popełnionymi przestępstwami podczas konfliktu zbrojnego*, Międzynarodowe Prawo Humanitarne 2013, t. 4, s. 270.

⁶⁷ Wyrok Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości z dnia 3 lutego 2012 r., *Jurisdictional Immunities of the State (Germany v. Italy: Greece intervening)*, <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/143/143-20120203-JUD-01-00-EN.pdf> [dostęp: 27.04.2025 r.].

⁶⁸ P. Łaski, *Uwagi dotyczące cywilnoprawnego immunitetu...*, s. 272–273.

⁶⁹ C. Mik, *Agresja Rosji na Ukrainę i jej konsekwencje dla rządów prawa na poziomie międzynarodowym. Szkic problematyki*, w: *Rządy prawa jako wartość uniwersalna. Księga jubileuszowa Profesora Krzysztofa Wójtowicza*, red. A. Kozłowski, Wrocław 2022, s. 464.

Istotnym wyzwaniem pozostaje także wykonanie ewentualnych orzeczeń czy decyzji o odszkodowaniach. Nawet w przypadku uzyskania prawomocnego orzeczenia międzynarodowego jego egzekucja wobec państwa takiego jak Rosja wymagałaby albo zgody samego państwa, albo międzynarodowej presji, często w formie sankcji lub zajęcia zagranicznych aktywów. Podejmowanie takich działań ma charakter polityczny i jest uzależnione od woli państw trzecich, co dodatkowo komplikuje sprawę.

W odpowiedzi na tę sytuację pojawiły się inicjatywy utworzenia specjalnych mechanizmów kompensacyjnych. W listopadzie 2022 r. Zgromadzenie Ogólne ONZ przyjęło rezolucję nr ES-11/5⁷⁰, w której poparto utworzenie międzynarodowego rejestru szkód wyrządzonych Ukrainie oraz rozważenie mechanizmów reparacyjnych, w tym wykorzystania zamrożonych aktywów rosyjskich. Choć rozwiązania te budzą pewne kontrowersje prawne, mogą one w przyszłości stanowić istotny instrument w procesie naprawiania wyrządzonych krzywd, w tym krzywd dzieci przymusowo przekazywanych.

Zakończenie

Przeprowadzona analiza wykazała, że Federacja Rosyjska ponosi odpowiedzialność międzynarodową za szkody wyrządzone w wyniku przymusowego przekazywania dzieci ukraińskich z terytoriów okupowanych w trakcie trwającego konfliktu zbrojnego. Działania te naruszają szereg norm prawa międzynarodowego, w tym przede wszystkim zakaz ludobójstwa, które stanowi jedno z najpoważniejszych naruszeń prawa międzynarodowego⁷¹. W świetle międzynarodowych dokumentów, takich jak IV Konwencja genewska, Konwencja o zapobieganiu i karaniu zbrodni ludobójstwa oraz Konwencja o prawach dziecka, a także orzecznictwa międzynarodowego, działania Rosji stanowią poważne naruszenie prawa humanitarnego i prawa praw człowieka.

W ujęciu prawnym przymusowe przekazywanie dzieci w czasie konfliktu może być zakwalifikowane jako akt ludobójstwa. Analiza odwołująca się do historycznego

---

⁷⁰ United Nations General Assembly Resolution adopted on 14 November 2022, A/RES/ES-11/5, https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/a_res_es_11_5.pdf [dostęp: 23.03.2026 r.].

⁷¹ Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości w wyroku z dnia 26 lutego 2007 r. uznał, że „norma zakazująca ludobójstwa jest z całą pewnością normą bezwzględnie obowiązującą prawa międzynarodowego (*ius cogens*)”, <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/91/091-20070226-JUD-01-00-EN.pdf> [dostęp: 12.05.2025 r.].

precedensu potwierdza, że państwa dopuszczające się takich naruszeń ponoszą odpowiedzialność.

Odpowiedzialność międzynarodowa Rosji znajduje umocowanie w zasadach prawa międzynarodowego, w tym w regułach określonych w Artykułach o odpowiedzialności państw za czyny międzynarodowo bezprawne. Obejmuje ona obowiązek restytucji, rekompensaty i zapewnienia gwarancji niepowtarzania się naruszeń. Istnieją także konkretne inicjatywy międzynarodowe zmierzające do utworzenia rejestru szkód wojennych oraz do wykorzystania zamrożonych aktywów rosyjskich na rzecz reparacji, zgodnie z rezolucją Zgromadzenia Ogólnego ONZ ES-11/5. Realizacja tej odpowiedzialności w praktyce napotyka jednak istotne trudności. Należą do nich: zasada immunitetu państwowego, brak uznania jurysdykcji międzynarodowych trybunałów przez Rosję oraz skomplikowane kwestie egzekucji wyroków i decyzji międzynarodowych.

Bibliografia

- Antonowicz L., *Podręcznik prawa międzynarodowego*, Warszawa 1994.
- Barcik J., Srogosz T., *Prawo międzynarodowe publiczne*, Warszawa 2019.
- Czaplińska A., *Odpowiedzialność w prawie międzynarodowym*, w: *Prawo międzynarodowe publiczne – zarys systemu*, red. E. Cała-Wacinkiewicz, W. Sz. Staszewski, Warszawa 2024.
- Czapliński W., Wyrozumska A., *Prawo międzynarodowe publiczne – zagadnienia systemowe*, Warszawa 2004.
- Drózd D., *Zbrodnie ludobójstwa w międzynarodowym prawie karnym*, Warszawa 2010.
- Ehrlich L., *Prawo międzynarodowe*, Warszawa 1958.
- Frantsuz A., Stepanenko N., Shevchenko D., *Abduction of Ukrainian Children During Full-Scale Invasion*, *The Journal of International Legal Communication* 2023, nr 9.
- Gąska M., Ciupiński A., *Międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych. Wybrane problemy*, Warszawa 2001.
- Góralczyk W., *Prawo międzynarodowe publiczne w zarysie*, Warszawa 1999.
- Jagusiak K., *Deportacje oraz przesiedlenia dzieci podczas wojny rosyjsko-ukraińskiej*, *Problemy Techniki Uzbrojenia* 2025, nr 5.
- Klafkowski A., *Prawo międzynarodowe publiczne*, Warszawa 1979.
- Kozak-Balaniuk I., *Zbrodnie przeciwko ludzkości jako jedna z najpoważniejszych zbrodni prawa międzynarodowego*, w: *Projekt „Analiza prawna działań Rosji w Ukrainie od 2014 r. pod kątem zbrodni agresji, zbrodni wojennych i ludobójstwa oraz rozwiązań prawnych państw sąsiadujących z Ukrainą w zakresie statusu obywateli Ukrainy”*, https://4c9c8a3f-e6c8-4b-b6-876c-efd717bbbfb7.usrfiles.com/ugd/1bc7f3_69cab741a61e4e23aece9501736f2b9a.pdf [dostęp: 15.06.2025 r.].

- Kozłowski A., *Źródła prawa międzynarodowego publicznego*, w: *Prawo międzynarodowe publiczne – zarys systemu*, red. E. Cała-Wacinkiewicz, W.Sz. Staszewski, Warszawa 2024.
- Królikowski M., Wiliński P., Izydorczyk J., *Podstawy prawa karnego międzynarodowego*, Warszawa 2008.
- Królikowski M., Wiliński P., Izydorczyk J., Znojek M., *Prawo karne międzynarodowe. Wybór źródeł*, Warszawa 2010.
- Leksykon ochrony praw człowieka. 100 podstawowych pojęć*, red. M. Balcerzak, S. Sykuna, Warszawa 2010.
- Łaski P., *Uwagi dotyczące cywilnoprawnego immunitetu państwa przed sądem państwa forum w związku z popełnionymi przestępstwami podczas konfliktu zbrojnego*, *Międzynarodowe Prawo Humanitarne* 2013, t. 4.
- Mik C., *Agresja Rosji na Ukrainę i jej konsekwencje dla rządów prawa na poziomie międzynarodowym. Szkic problematyki*, w: *Rządy prawa jako wartość uniwersalna. Księga jubileuszowa Profesora Krzysztofa Wójtowicza*, red. A. Kozłowski, Wrocław 2022.
- Muelrath L., „Never Again” Yet Another Genocide: Russia’s Unlawful Forced Transfer and Adoption of Ukrainian Children, *Wisconsin International Law Journal* 2024, t. 41, nr 2.
- Nowakowska-Małusecka J., *Sytuacja dziecka w konflikcie zbrojnym. Studium prawnomiędzynarodowe*, Bydgoszcz–Katowice 2012.
- Prawo międzynarodowe publiczne – zarys systemu*, red. E. Cała-Wacinkiewicz, W.Sz. Staszewski, Warszawa 2024.
- Rabunek dzieci*, w: *Encyklopedia PWN*, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/;3895706> [dostęp: 27.04.2025 r.].
- Raport Human Right Watch z dnia 13 marca 2023 r., <https://www.hrw.org/report/2023/03/13/we-must-provide-family-not-rebuild-orphanages/consequences-russias-invasion> [dostęp: 27.04.2025 r.].
- Rządy prawa jako wartość uniwersalna. Księga jubileuszowa Profesora Krzysztofa Wójtowicza*, red. A. Kozłowski, Wrocław 2022.
- Schabas W., *Genocide in International Law: The Crimes of Crimes*, Cambridge 2003.
- Theiss W., *Sieroctwo wojenne polskich dzieci (1939–1945). Zarys problematyki*, *Przegląd Pedagogiczny* 2012, nr 1.
- Zbaraszewska A., *Dylematy międzynarodowej odpowiedzialności państw*, *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny* 2007, t. 69, nr 1.